

общественного мнения, без подготовки решений по управлению и участия заинтересованных сторон в процессе принятия этих решений, а также без личной ответственности руководителя для процесса работы не может идти речь о демократии.

Если идет речь о повторном построении управленческих обязанностей, то демократизация выражается в том, чтобы не создавать ненужных ограничений при внедрении в жизнь этих обязанностей учениками, преподавателями, родителями.

Одна из особенностей современной социально-образовательной ситуации – это то, что возрастает независимость образовательных учреждений. Социальная роль школ возрастает, что требует, с одной стороны, обеспечения требований населения к образовательным учреждениям, с другой стороны – обеспечения глубокого изучения внутренних возможностей образовательного учреждения и влияния этих возможностей на эффективность процесса образования. Направленность на внешнюю среду требует изучения интересов таких традиционных субъектов образования, как школьники, учителя и родители.

Выводы из проведенного исследования. Цели и обязанности, стоящие перед школьным коллективом, средства для воплощения их в жизнь должны отражаться в более точной и последовательной концепции. Ее подготовка – это согласованная и отрегулированная программа деятельности, обеспечивающая развитие, совершенствование членов коллектива в соответствии с требованиями времени, воплощение в жизнь основной стратегической цели школы.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса / Ш.А. Амонашвили. – Минск, 1990. – 252 с.
2. Краевский В.В. Общие основы педагогики / В.В. Краевский. – М., 2003
3. Мехрабов А.О. Современные проблемы образования Азербайджана / А.О. Мехрабов. – Баку, 2007. – 89 с.
4. Мехрабов А.О. Модели развития управления и преподавания образования в общеобразовательных школах / А.О. Мехрабов, А.Н. Алиев // Школа Азербайджана. – 2003. – № 1(593). – С. 11–23.

УДК 371.32.91(07)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ КРАЄЗНАВЧИХ ЗАВДАНЬ ІЗ ФІЗИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ

Побидайло Н.Г., к. пед. н.,
науковий співробітник відділу навчання географії та економіки
Інститут педагогіки
Національної академії педагогічних наук України

У статті досліджується психолого-педагогічні особливості створення краєзнавчих завдань із фізичної географії України, можливості використання інтерактивних технологій під час їх розроблення. В роботі використані такі методи дослідження: пошуковий по наявній методичній та науковій літературі із аналізом знайденого матеріалу, з'ясування причинно-наслідкових зв'язків, систематизація, абстрагування та конкретизація, аналіз документації та результатів діяльності дослідників із проблеми проведеного дослідження. Проведене дослідження підтвердило важливість врахування психолого-педагогічних особливостей під час створення краєзнавчих завдань та дало змогу окреслити перспективні напрями майбутніх досліджень.

Ключові слова: урок, краєзнавство, фізична географія, ІКТ, учні.

В статье исследуются психолого-педагогические особенности создания краеведческих заданий по физической географии Украины, возможности использования интерактивных технологий при их разработке. В работе использованы следующие методы исследования: поисковый по имеющейся методической и научной литературе с анализом найденного материала, выяснение причинно-следственных связей, систематизация, абстрагирование и конкретизация, анализ документации и результатов деятельности исследователей по проблеме проведенного исследования. Проведенное исследование подтвердило важность учета психолого-педагогических особенностей при создании краеведческих заданий и позволило определить перспективные направления будущих исследований.

Ключевые слова: урок, краеведение, физическая география, ИКТ, ученики.

Pobydailo N.H. PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FEATURES OF CREATION OF LOCAL GEOGRAPHY TASK PHYSICAL GEOGRAPHY OF UKRAINE

The article deals with the psychological and pedagogical features of the creation of local geography studies problems in physical geography of Ukraine, the possibilities of using integrated technologies in their development. The research methods used in the work are the following: search using available methodical and scientific literature with the analysis of the material found, clarification of causal relationships, systematization, abstraction and concretization, analysis of documentation and results of the researchers' work on the problem of the research. The conducted research confirmed the importance of incorporating psychological and pedagogical peculiarities in the creation of local lore tasks and made it possible to determine the perspective directions of future research.

Key words: lesson, local geography, physical geography, Information and communication technologies, students.

Постановка проблеми. Згідно зі стратегією модернізації вітчизняної освіти, центральним завданням є формування культурної, діяльнісної та компетентної особистості, яка володіє сучасними технологіями. Важливим вектором розвитку освіти стає не тільки передача необхідного запасу знань від учителя до учня, а включення учнів у діяльність, спрямовану на самостійний пошук необхідної інформації, її переробку і використання в навчальних і життєвих ситуаціях.

Ускладнення навчальної програми вимагає від учителів розроблення краєзнавчих завдань відповідно до можливостей учнів та сучасних освітніх інструментів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи та історичні етапи розвитку географічного краєзнавства знайшли відображення в дослідженнях О.С. Баркова, М.М. Баранського, А.В. Даринського, І.П. Іванова, Ф.Н. Милькова, М.А. Никоновій, Ю.Г. Саушкіна, А.З. Сафіулліна, К.Ф. Строева. Виявлено, що їх реалізація у вивченні географічного краєзнавства базується на використанні сучасних технологій і геоінформаційних систем, що знайшло відображення в роботах вчених: А.М. Берлянта, М.Б. Букати, Ю.К. Королева, О.В. Кошкарева, І.К. Лур'є, А.С. Самардак, В.С. Тикунова, М.М. Філатова, В.В. Щербакова.

Освітній аспект географічного краєзнавства представлений у дослідженнях І.І. Барінова, С.В. Васильєва, В.П. Голова, М.М. Демидова, Г.С. Камерилова, І.С. Матрусова, В.В. Ніколіна, в яких зазначається, що під час вивчення фізичної географії легше забезпечити вплив на всі сфери свідомості особистості, оскільки об'єкти вивчення перебувають у безпосередній близькості і є особистісно значущими для учнів.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання, яке полягає у дослідженні психолого-педагогічних особливостей створення краєзнавчих завдань із фізичної географії України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вчені зауважують, що на сучасному етапі впровадження інформаційно-комунікативних технологій в освітній процес важливо забезпечити поєднання змісту освіти, його трансляції в особистісно-орієнтоване з різними етапами й інструментарієм інформаційно-комунікативних технологій. Етапи використання ІКТ у контексті послідовної зміни адаптивної, продуктивної і творчої інформаційно-комунікативної діяльності (І.В. Роберт).

У разі застосування ІКТ важливим є здійснення інтерактивної взаємодії, що передбачає процес передачі-прийому, збору, оброблення, продукування, архівування та трансляції інформації між суб'єктами освітнього простору (учитель, учень і засіб навчання), який функціонує на базі засобів ІКТ. Це положення враховувалося під час розроблення практикумів, в яких виділяються технології, співвіднесені з класифікацією ІКТ по області методичного призначення [3].

Аналіз стану проблеми у теорії географічної освіти показав, що застосування ІКТ під час вивчення географічного краєзнавства орієнтоване на реалізацію ідей інформатизації, інформаційного, культурологічного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, краєзнавчого і країнознавчого підходів.

Зроблено висновок про важливість методичної цінності використання ІКТ у географічну освіту з точки зору його модернізації.

Аналіз концепцій географічної освіти, освітнього стандарту основи для загальної освіти з географії підтверджують актуальність і затребуваність розроблення проблеми використання ІКТ у шкільному географічному краєзнавстві.

Важливу роль інформаційно-комунікативні технології набувають у шкільному географічному краєзнавстві (А.В. Зулхарнаєва, Д.В. Новенко, М.М. Петрова, В.Б. Пятунін, В.Д. Сухоруков, В.С. Тикунов, О.В. Смирнова, Н.В. Правікова). У дослідженнях підкреслюється, що використан-

ня ІКТ у географічній освіті забезпечує не тільки наочність у наданні інформації, але є потужним інструментом для пошуку, побудови, аналізу і передачі інформації про географічні об'єкти і процеси у контексті краєзнавчого підходу.

Використання ІКТ у географічній освіті представлено в методичних дослідженнях із точки зору освітнього ресурсу становлення географічної культури, ІКТ-компетентності (Н. Винокурова, М.М. Демидова, А.В. Зулхарнаева, О.В. Смирнова). У низці досліджень за методикою навчання географії підкреслюється, що під час структурування змісту важливо враховувати масштабність простору (глобальний, регіональний, локальний) і необхідність впливу на всі сфери свідомості особистості [1].

Впровадження краєзнавчого матеріалу в географічну суть повною мірою забезпечує рішення цієї задачі засобами ІКТ.

У шкільному географічному краєзнавстві реалізація інформаційного, культурологічного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, краєзнавчого підходу забезпечується за допомогою таких дидактичних принципів:

- принцип інтерактивної взаємодії в інформаційно-комунікативному середовищі передбачає спілкування, комунікацію, діалог (між учнем і вчителем, між учнем і системою, між двома або кількома учнями) з метою формування інформаційно-комунікативної географічної компетентності;

- демонстраційно-наочний принцип відображає створення цілісної системи комп'ютерної візуалізації досліджуваного матеріалу за допомогою використання різноманітних комп'ютерних програм;

- принцип індивідуалізації та соціалізації пов'язаний з урахуванням відмінностей учнів і їх здібностей до навчання, цей принцип реалізується через систему практикумів, комунікативних, проектно-творчих краєзнавчих завдань;

- принцип оптимізації змісту і складу інформаційно-методичного забезпечення навчального процесу передбачає поєднання географічного змісту з етапами і формами використання інформаційно-комунікативних технологій;

- принцип самостійності визначає послідовне включення учнів в інформаційно-комунікативну діяльність і передбачає розвиток самостійної активності учнів під час виконання практичних робіт, інформаційно-адаптаційних, інструментально-операційних і практико-користувальницьких краєзнавчих завдань;

- принцип практичної спрямованості забезпечує зв'язок навчання з практикою

за допомогою сукупності практикумів, які в умовах інформатизації освіти стають необхідними і в навчальній діяльності.

Другий рівень методичної системи представлений єдністю цільового, змістовного, процесуального, організаційно-технологічного і результативно-оцінного компонентів [4].

Цільовий компонент представлений трикомпонентною метою, яка виражена в формуванні географічної культури особистості. Мета-засіб визначається через плановані результати засвоєння наукового змісту. Мета-суб'єкт спрямована на формування інформаційно-комунікативної географічної компетентності.

Організація краєзнавчої діяльності як засобу виховання визначається її методологічними засадами, найважливішими з яких є положення матеріалістичних теорій про соціальне середовище – визначальний фактор у розвитку особистості, про роль у розвитку найважливіших людських потреб.

Організація і розвиток краєзнавчої діяльності учнів будуються на психолого-педагогічних принципах, які служать керівництвом під час визначення змісту, організації, методів навчання і виховання і відображають, з одного боку, спільні цілі і завдання, що стоять перед суспільством, з іншого боку, загальні закономірності процесу навчання і виховання.

Рівнева диференціація спирається на новий підхід, нове розуміння індивідуалізації навчання, що полягає у плануванні рівня обов'язкових результатів навчання і на цій основі – вищих рівнів оволодіння навчальним матеріалом. Ці рівні мають бути добре відомими і зрозумілими учням.

Враховуючи свої здібності, нахили, інтереси та потреби, учень має право і можливість обрати об'єм та глибину засвоєння навчального матеріалу, оптимізувати своє навантаження. За цих умов навчання для кожного учня стає посилюючим, умотивованим і цілеспрямованим. У цьому суть концепції рівневої диференціації та її перевага над традиційним розумінням індивідуалізації навчання, її прийняття призводить до поступової перебудови всієї методичної системи навчання цього предмета (методична система навчання включає мету, зміст, методи та засоби навчання даного предмета). Системоутворюючим фактором тут виступає мета навчання: вона визначає зміст, а зміст, у свою чергу, – методи та засоби навчання.

Особливостями методики викладання географії при рівневій диференціації є: блочне подання географічного матеріалу; робота в малих групах, де відбувається

засвоєння на кількох рівнях; наявність навчально-методичного комплексу: банк завдань обов'язкового рівня, система спеціальних дидактичних матеріалів, виділення обов'язкового матеріалу в підручниках, завдань неминучого рівня в збірниках.

Необхідні умови організації диференційованого навчального процесу:

- у вимогах до підготовки учнів із географії виділяється базовий рівень, що задає обов'язкові результати навчання, які визначаються з кожної теми географічного курсу;

- виділений рівень має бути реально досягнутим, посильним для учнів;

- із самого початку вивчення теми учням необхідно донести вимоги до обов'язкової підготовки, якої вони мають досягнути в результаті навчання, сформульованих у вигляді конкретних учбових завдань;

- навчальний процес зорієнтований так, щоб всі учні змогли досягнути обов'язкових результатів навчання з кожної теми;

- рівень, до якого доводиться викладання, має перевищувати рівень обов'язкових вимог до засвоєння матеріалу необхідного і для досягнення обов'язкової підготовки, і для забезпечення потреб учнів, що мають здібності та цікавляться географією;

- навчально-виховний процес будується на основі поваги до учня як особистості; за ним визначаються не тільки обов'язки (зокрема засвоєння матеріалу на обов'язковому рівні), але і права; найважливішим із них є право вибору – отримати відповідно до своїх здібностей підвищену підготовку з предмету чи обмежитись обов'язковим рівнем його засвоєння; зокрема в системі контролю необхідно дотримуватись цих умов (висвітлення вимог до обов'язкової підготовки, їх посиленість та відкритість для учнів, можливість підвищеної підготовки і тощо). Важливою функцією контролю стає не тільки фіксація рівня навченості, але й стимулювання досягнення цієї підготовки, яку учні здатні отримати під час вивчення географії.

Мета рівневої диференціації полягає в забезпеченні досягнення всіма учнями базового рівня підготовки, який є державним стандартом освіти і одночасно сприяє створенню умов для розвитку учнів, які проявляють інтерес і здібності до географії. Відповідно до цього і контроль повинен мати структуру, тобто передбачати перевірку досягнення рівня обов'язкової підготовки і перевірку на підвищеному рівні.

Приділяється особлива увага глибокому розумінню матеріалу, який вивчається на уроках. Так, особлива роль належить роботі з основними географічними термінами і поняттями, що є їх змістовними значен-

нями і визначають розуміння навчального матеріалу. Актуальність і необхідність проведення такої роботи на уроках зумовлена існуванням того факту, що учні не можуть відтворювати основні поняття теми, роз'яснювати, що вони означають, і не завжди розуміють зміст матеріалу, що вивчається.

За умови правильної організації навчально-виховного процесу контроль сприяє розвитку пам'яті, мислення та мови учнів, систематизує їхні знання, своєчасно викриває прораханки навчального процесу та служить їх запобіганню. Добре організований контроль знань учнів сприяє демократизації навчального процесу, його інтенсифікації та диференціації навчання. Він допомагає вчителю отримати об'єктивну інформацію (зворотний зв'язок) про хід навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Одним із більш перспективних напрямів досягнення навчальної мети є інтеграція картографічних знань і компетенцій у курсі фізичної географії України. Удосконалення методики навчання географії немислимо без відповідного картографічного забезпечення. Сучасний урок географії не можна уявити без карти. Географічна карта має високу дидактичну ефективність, сприяючи вивченню основного текстового матеріалу, вона є навчальним посібником, який неможливо замінити. Методика засвоєння картографічного матеріалу має спиратися на джерела фізико-географічних знань, до яких належать карти, підручники, довідкова та додаткова література, статистичні матеріали, спостереження, краєзнавчі дослідження, навчальне унаочнення тощо.

Карта не тільки інертно фіксує географічні процеси, явища і об'єкти, вона ініціативно стимулює динаміку географічних та краєзнавчих досліджень. Картографічний супровід географічного опису набагато посилює його цінність. Ураховуючи значення карти для шкільної географії, відокремлюється мета шкільної картографії: формування в учнів знань про карту як джерело знань; вміння користуватися нею з метою одержання географічної інформації, необхідної для здобуття і поглиблення географічних знань; сприяння розумовому розвитку учнів, а саме: просторового уявлення і логічного мислення. Важливе місце в роботі з картою посідає картографічний метод.

За його допомогою вчитель створює картографічний образ території. Один з елементів цього методу – вміння читати карту. Під умінням читати карту розуміється вміння давати характеристику території і окремих географічних об'єктів на основі карт. Навчання читати карту варто здійснювати у дві стадії: учень привчається опи-

сувати об'єкти і території на засадах поєднання умовних позначок і написів; учень привчається ґрунтовно опановувати карту і розглядає взаємини і відношення, знаходячи схожі атрибути, котрі на карті безпосередньо не вказані, а втім, пов'язані з ознаками, що збережені на ній.

Деякі вчителі вимагають від учнів запам'ятовування великої кількості географічних найменувань, у результаті чого учень показує на карті географічний об'єкт, але пояснити причини й наслідки не може, себто знання географічної номенклатури і вміння безпомилково їх відтворити ще не є показником знання карти. Бажано, щоб у разі демонстрування учні ще аналізували причини утворення чи появу того чи іншого географічного об'єкта або явища.

Висновки з проведеного дослідження. Важливим підходом у формуванні картографічної культури є здобування картографічних знань за допомогою такого прийому, як порівняння. Під час вивчення фізичної географії України радимо давати учням виконати завдання за картами атласу: порівняйте географічне положення наприклад України і Білорусі. Порівняйте за кліматичними картами кліматичні умови двох природних країн тощо. Таке поєднання прийомів порівняння, самостійної роботи на основі методу бесіди спричинює

хвальні наслідки в здобутті географічних знань. Пошук нових комбінованих методів вивчення фізичної географії краєзнавчого спрямування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бадьин М. Методика изучения географического краеведения в элективном курсе средствами информационно-коммуникативных технологий: теория и методика / М. Бадьин // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 5.
2. Жук Ю. Возможности новой технологии (психолого-педагогичні проблеми використання засобів нових інформаційних технологій у навчальному процесі) / Ю. Жук // Освіта. – 2013. – 23–30 липня. – С. 2.
3. Корсак К., Савицька Т. Педагогичні інновації досягнення екології та інших природничих наук / К. Корсак, Т. Савицька // Директор школи. – 2012. – № 35. – С. 10.
4. Красовицький М., Белкіна О. Сучасні уроки (інноваційні технології: тренінги, інтерактивні форми навчання, критичне мислення) / М. Красовицький, О. Белкіна // Завуч. – 2012. – № 35. – С. 6.
5. Овчаренко Л. Систематизація педагогічних інновацій / Л. Овчаренко // Рідна школа. – 2012. – № 11. – С. 46.
6. Прохорчик А. Организация внешкольной работы по географии / А. Прохорчик. – Минск, 2010. – 80 с.
7. Сиротин В. Самостоятельные и практические работы по географии (6–10 кл.): Пособие для учителя / В. Сиротин. – М.: Просвещение, 2011. – 128 с.